

יומא כג

משה שווערד

חנוכה

כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם

1. רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ז הלכה יג

מי שנידוהו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו, נידוהו שלא בפניו מתירין לו בפניו ושלא בפניו, ואין בין נידוי להפרה כלום אלא מנדין ומתירין ב ברגע אחד כשיחזור המנודה למוטב, ואם ראו בית דין להניח זה בנידוי כמה שנים מניחין כפי רשעו, וכן אם ראו בית דין להחרים לזה לכתחלה ולהחרים מי שיאכל עמו ושותה עמו או מי שיעמוד עמו בארבע אמות מחרימין כדי לייסרו וכדי לעשות סייג לתורה עד שלא יפרצו החוטאים, אע"פ שיש רשות לחכם לנדות לכבודו אינו שבת לתלמיד חכם להנהיג עצמו בדבר זה אלא מעלים אזניו מדברי עם הארץ ולא ישית לבו להן כענין שאמר שלמה בחכמתו גם לכל הדברים אשר ידברו אל תתן לבך, וכן היה דרך חסידים הראשונים שומעים חרפתם ואינם משיבין ולא עוד אלא שמוחלים למחרף וסולחים לו, וחכמים גדולים היו משתבחים במעשיהם הנאים ואומרים שמעולם לא נידו אדם ולא חרמוהו לכבודו, וזו היא דרכם של תלמידי חכמים שראוי לילך בה, במה דברים אמורים כשבוהו או חרפהו בסתר אבל תלמיד חכם שבוהו או חרפו אדם בפרהסיא אסור לו למחול על כבודו ואם מחל נענש שזה בזיון תורה אלא נוקם ונוטר הדבר כנחש עד שיבקש ממנו מחילה ויסלח לו.

2. לחם משנה הלכות תלמוד תורה פרק ז הלכה יג

בד"א כשביזוהו או חרפהו בסתר וכו'. ולא ידעתי מאין הוציא זה רבינו אי משום הא דאיתא בפ"ב דיומא (דף כ"ג) מפני מה נענש שאול מפני שמחל על כבודו וכו' דילמא שאני התם דהוא מלך ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. והרב בית יוסף כתב דמהכא נפקא ליה וכתב ואמר ר' יוחנן וכו' משמע דס"ל דאמר ר' יוחנן כל ת"ח וכו' שאמרו שם הוא דרך למעלה והכונה לומר דמפני מה נענש שאול מפני שמחל וכו' ואמר ר' יוחנן שכל ת"ח שאינו נוקם וכו' א"כ שאול היה ת"ח ומחל ומשום הכי נענש. אבל מפשט דברי הגמרא לא משמע כן אלא ואמר ר' יוחנן משום ר' שמעון וכו' הוא מילתא אחריתי ואינו דרך למעלה ומשום ההיא דלעיל מיניה מימרא אחרת מרבי יוחנן בשם ר"ש ג"כ הביא להא דקאמר דאמר וכו' אבל טעם שאול מפני שהיה מלך: בד"א כשבוהו וכו'. כבר כתב מוהרי"ק ז"ל מאין הוציא הרמב"ם ז"ל זה. וא"ת א"כ כשהקשו בגמרא מההיא דרבא אמאי לא משני דהתם בצנעא והכא בפרהסיא וי"ל דבלאו הכי משני שפיר מפני שזה בזיון התורה וכו' משמע ודאי דהיינו דוקא בתלמיד חכם וכדאמרת ר' יוחנן אבל בשאר (עמי) העם לא וא"ת א"כ מאי הקשו בגמרא מההיא דנעלבים ואינם עולבים דלמא ההיא בשאר העם אבל תלמיד חכם שאני שהוא בזיון התורה וכי תימא דמשמע ליה דסתם מתניא ובכלהו מיירי וכדמייתי מקרא דואוהביו כו' דקרא בכל מיירי מ"מ קשה בדמשני דנקיט ליה וכו' ודאי דאינו אלא בת"ח דוקא וא"כ היכי אפשר לומר דמסתמא מתניא ונראה לי דקרא בכל איירי ולעולם הוא טוב להיות נעלב ואינו עולב אבל יש הפרש בין ת"ח לעם הארץ דת"ח נקיט ליה וכו' ועם הארץ לא.

• רש"ש מסכת יומא דף כב עמוד ב

שם מפני מה נענש שאול מפני שמחל ע"כ. פי' ולכן אינו ראוי למלוך כי המלך צריך שתהא אימתו על העם ואינו כבודו מחול (סנהדרין יט ב):

3. כסף משנה הלכות תלמוד תורה פרק ז

ומ"ש בד"א כשביזוהו וכו'. לפי שממה שכתבתי בסמוך משמע שצריך למחול אע"ג דלא מפייסי ליה וביומא (דף כ"ב כ"ג) אמרינן דכל היכא דלא פייסיה כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש לאו ת"ח הוא תירץ רבינו דהא בצנעא הא בפרהסיא. משום כבוד התורה: כתב הריב"ש בשם הראב"ד אע"פ שאמרו בפ"ק דקידושין (דף ל"ב) הרב שמחל על כבודו מחול היינו מידי דלית ביה בזיון אלא שבאותם הדברים שאדם חייב לנהוג בו כבוד מחמת תורתו כגון לעמוד מפניו וכיוצא בזה אבל על בזיונו אינו יכול למחול אדרבא אסור לו למחול שהתורה מתבזית בכך ודמי למאי דאמרינן התם האב שמחל על כבודו כבודו מחול דליכא למימר שיהא האב יכול למחול לבן שיאמר לו דברי חרופין וגדופין והיינו דאמרינן בפרק ב' דיומא שהת"ח צריך שיהא נוקם ונוטר כנחש, עכ"ל:

4. ספר איזהו מקומן

(ב) במגילה כתב איתא דנשתבח ר' נחוניא בן הקנה שלא עלתה על מטתי קללת חברי, ומר זוטרא כי הוה סליק לפורייה אמר שרי ליה לכל מאן דצערין. וכתב הכס"מ (מ"ט ז. יג.) דמכאן מקורו דהרמב"ם שם לחלק דאם ביזוהו וחרפהו בסתר דרך הת"ח למחול, והכא מיירי בפרהסיא דאסור למחול משום בזיון כבוד התורה. והריטב"א תירץ דהכא דמצערו ליה במילי דשמיא אסור למחול, התם מצערו בצער שלא במילי דשמיא.

5. הערות-רב אלישיב

✓ לעולם דנקיט ליה בליביה וכו'. ולכאורה מסקנת הסוגיא הוא דלעולם לנקום ולנטור עצמו אפילו בצערא דגופא אסור ועכ"פ הוה בכלל הנעלבין ואינן עולבים. ומאי דאיתא כל ת"ח שאינו נוקם ונטור וכו' היינו דנקיט ליה בליביה והנפק"ם שאם וואה אחר בא לנקום נקמתו בקיום המשפט ישתוק. וזה מצד הדין ואם ויתר בזה אינו ת"ח.

ולכאורה תמוה הוא מכמה שמעתין דמבואר שם דאדרבה מה ששותק ומותר בזה טפי שפיר עבדי, וזרא מהגן שמעתין הוא מאי דאיתא בשבת לא מזגינא רישא אבי סדיא עד דמחילנא לכל מאן דמצערי לי הרי שמחל להם ועוד איתא כהנה וכהנה דחזינא דאדרבה איכא בזה מעלה שמוחל ולא נקיט ליה בליביה ועיין מגילה [כה]. גמי וכבר עמד בזה המהרש"א ותיירץ דהיינו גמי כד מפייסו ליה וקאמר גם כשלא נתפייסתי מיד מ"מ באותו היום קודם שכיבה נתפייסתי ואין הלשון משמע כן שכבר פייסוהו.

[נראה ולפי דרכו של הרמב"ם מבואר הדברים והנה כתב הוא [כפ"ז מת"ח הי"ג] אע"פ שיש רשות לחכם לנדות לכבודו אינו שכת לה"ח להנדיג עצמו בדבר זה אלא מעלים אזניו מדברי עם הארץ ולא ישית לבו להן כענין שאמר שלמה בחכמתו וכו' וכן היה דרך חסידים הראשונים שומעים חרפתם ואינן משיבין ולא עוד אלא שמוחלים למחרף וטולחים לו וחכמים גדולים היו משתבחים כמעשיהם הגאים ואומרים שמעולם

לא נידו אדם ולא החרמוהו לכבדן וזו היא דרכן של ת"ח שראוי לילך בה, כד"א כשבוהו או חרפוהו בסתר אבל ת"ח שבוהו או חרפו אדם בפרהסיא אסור לו למחול על כבודו ואם מחל נענש שזה בדין תורה אלא נוקם ונטור הרבר כנחש עד שיבקש ממנו מחילה ויסלח לו.

הרי דפסקיה להרמב"ם הענין בסמינא חריפא וכתב דיש לחלק בין ביזוה לת"ח כינו לבין עצמו שאז דרך הת"ח לוותר לו ולמחול לו מעצמו וראוי לעשות כן לבין כהוהו ברבים ששם כבר איכא בדין התורה וששם אסור לו למחול מעצמו אלא נוקם ונטור כנחש עד שיפייסנו המבזה ואז ימחול לו וזה כוונת הגמ' כאן דנקיט ליה בליביה עד שיפייסנו והכא הרי כביזוהו ברבים שאז אסור לו למחול עד שיבוא ויבקש ממנו מחילה.

ולפי"ו שפיר כל הנך שמעתין דמבואר שם דאדרבה מעלה הוא לת"ח שיהא רך במידותיו ולא יקפיד על כבודו כל הנך מילי איירי שביזוהו ביחיד שע"ז כתב הרמב"ם דודאי הראוי לו שימחול ומתוך דברי הרמב"ם מבואר שעמד בסתירות אלו וזה מה שבא ליישב.

6. מהרש"א על יומא דף כב/ב

כל ת"ח שאינו נוקם ונטור כנחש כו'. הדמיון כנחש שהאדם ישופך ראש במקום עיקר חיותו ואתה לא תשופנו רק בעקב המקום היותר שפל כן יהיה נקימה ונטירה של ת"ח גם אם עשה אדם כנגדו דבר גדול לא ינקם בו רק בדבר קטן וזהו שאמר כל שאינו עושה כן דהיינו שאינו נוקם כלל או נוקם ג"כ בדבר גדול ה"ו אינו ת"ח שהיה לו ללמוד ממעשה נחש:

7. ספר בניהו בן יהוידע על יומא דף כג/א

נוקם ונטור כנחש. נראה לי בס"ד הכונה דבנחש כתיב [בראשית ג' ט"ו] ואתה תשופנו עקב, כן זה לא יהיה נוקם ונטור מריש תגרא כי שמא זה המריבו ומחרפו ירגיש בחטאו ויתחרט ויבקש ממנו מחילה, אלא יתאפק וממתין עד סוף תגרא בעקב הענין ההוא שנפל בינו ובין זה המחרף ואם יראה שנשאר זה עומד במרדו ולא נכנע ולא נתחרט אז יהיה נוקם ונטור בלבבו עליו:

8. שערים מצויינים בהלכה

דף כג. ת"ח שאינו נוקם ונטור כנחש כו'.
הא דנקט כנחש, כתב בפתח עינים משום דהנחש אין לו הנאה כראיתא במדרש, ועוד דגזרו עליו מן השמים שהנחש ישכנו כדכתיב (קהלת י"א) "אם ישוך הנחש בלא לחש", פי' שלוחשין מן השמים, וכמו כן יעשה הת"ח, דהנקימה הוא שהתורה אמרה לנקום, ואין לו הנאה. וכ"כ בסה"ק אמתחת

ובזה יש לתרץ קושיית השפת אמת מהא דאיתא במס' שבת (לא.) דהלל לא היה מקפיד על כבוד התורה אף שזולז בו, ריש לומר דהלל חשש בעצמו שמא יש לו הנאה כמה שנוקם בו, ודוקא כשהוא חושש על כבוד התורה מותר, ולא על כבוד עצמו.

9. ספר החינוך - מצוה רמא

שלא לנקום... משרשי המצוה, שידע האדם ויתן אל לבו כי כל אשר יקרהו מטוב עד רע, הוא סיבה שתבוא עליו מאת השם ברוך הוא, ומיד האדם מיד איש אחיו לא יהיה דבר בלתי רצון השם ברוך הוא, על כן כשיצערהו או יכאיבהו אדם ידע בנפשו כי עוונותיו גרמו והשם יתברך גזר עליו בכך, ולא ישית מחשבותיו לנקום ממנו כי הוא אינו סיבת רעתו, כי העונן הוא המסבב, וכמו שאמר דוד עליו השלום [שמואל ב' ט"ז, י"א] הניחו לו ויקלל כי אמר לו השם יתברך, תלה הענין בחטאו ולא בשמעי בן גרא. ועוד נמצא במצוה תועלת רב להשבית ריב ולהעביר המשטמות מלב בני אדם, ובהיות שלום בין אנשים יעשה השם שלום להם:

10. ספר מנחת חינוך - מצוה רמא - אות א

שלא לנקום. עיין ר"מ פ"ז מדעות ה"ז. וביומא כ"ג ע"א [מבואר] דדוקא בממון עובר על לאו הזה, אבל על צערא דגופיה אינו עובר על לאו זה ועל לאו דלא תטור, והוא רק ממדת חסידות הנעלבין וכו' [יומא שם]. והר"מ אינו מביאו, וגם הרב המחבר השמיטו ואדרבה נראה מדבריו דעובר בכל ענין וזה סותר לש"ס מפורש. ועיין ר"מ פ"ז מתלמוד תורה הי"ג שכתב דין המבואר [ביומא שם] דתלמיד חכם שביזוהו בפרהסיא יהיה נוקם ונטור, עי"ש בכסף משנה ולחם משנה, ומכל מקום אפילו כל אדם אינו

עובר בלאו. ומצאתי בסמ"ג לאוין י"א - י"ב שכתב שם דבר זה דעל צערא דגופיה אינו עובר מהש"ס דיומא [הנ"ל], וצ"ע על הר"מ, ובפרט על הרב המחבר שנראה מדבריו להיפך:

11. שערים מצויינים בהלכה

אלא נקט בלבו ג"כ עובר, והא דנקט לשון זה, משום דכסיפא גבי "לא תטור", אינו עובר אלא כשאמר לו "איני כמותך", דבלא"ה אינו נוטר, לכן נקט נמי ברישא כן, והאריך שם בראיות ע"ש.

א"ל איני משאילך כדרך שלא השאלתני. בספר גבורת ארי הוכיח, דאפילו לא אמר לו, איני משאילך כדרך שלא השאלתני.

12. ספר פתח עינים

והתניא הנעלבים ואינם עולבים וכו' אפשר לפרש לפי פשוטו במ"ש חכמי המוסר דהענה ניכרת כשתדל לנקום גם כשיש לו יכולת ח"ש הנעלבים ואינם עולבים מכלל דיש בידם יכולת ואפ"ה אינם עולבים. שומעים חרפתם ואינם משיבים אפי' לומר שאינו אמת מה שמחרפין אותם. עושים מאהבה אפשר לפרש במה ששמעתי שת"ח שציערוהו אמר שהוא מוחל מטעם שבוהר הקדוש אמרו דכל החטאות עושים צער לשכינה ח"ו ואם הוא אינו מוחל יש צער לה ח"ו ולכך מוחל כדי שימחה חטא חבריו אשר חטא לו ולא יהיה צער לשכינה ח"ו ודפח"ח ח"ש עושים מאהבה שאהבים לשכינה שלא יהיה לה צער ח"ו בחטא זה והו' במילי דידהו. ושמחי' ביסורין על שעולבים אותם במילי דשמיא. ומהא פריך למ"ש כל ת"ח שאינו נוקם וכו' ומשני דנקיט בלביה לחלוקת נעלבים במילי דשמיא ודוק:

13. ספר איזהו מקומן

אך להרמב"ם (נפיהמ"ט וכן נסל' ממו"מ ד. ג.) שיטה הפוכה בכל הסוגיא [ומבואר היטב בתשובת הרמב"ם הנדפסת עה"ג הוצאת הר"ש פרנקל]: דבריא יוציא ב' אצבעות, תחלש שאין בו כח יוציא אחת [ובתשובה הנ"ל איתא איפכא], ולהלן בכרייתא גרס יאם הוציא שלוש מונין לו' [וכ"ה גירסת הר"ח, והריטב"א בשם יש גורסין], ור"ל דלעולם מונין כל אצבעות שמוציא חוץ מגודל שיכול לרמות בו. ומסקנת הגמ' מאי

השתא שתיים מוציאין אחת מיבעיא אר"ח לא קשיא כאן בכריא כאן בחולה וכו' והתניא אין מוציאין לא שלישי ולא גודל וכו':

א [שיטת רש"י בסוגיא דכריא מוציא אחת, וחולה שאינו יכול לכבוש אצבעותיו מוציא שתיים, אך לעולם מונין לו אחת, ולקמן מבאר ד"אין מוציאין שלישי ר"ל האצבע השלישית וכן גודל מפני רמאין, אלא שאם הוציא שלישי מונין אותו אבל גודל שיכול לרמות טפי אין מונין.

14. ספר איזהו מקומן

ת"ר מעשה בשני כהנים וכו' קדם אחד מהן לתוך ארבע אמות של חבריו - בתוספתא (ב. י.) וכע"ז בירושלמי הגירסא "קדם אחד מהן את חבריו לתוך ד' אמות" [פי' דמוכח], וכתב המנחת בכורים דאף לגירסא דילן צריך לפרש דהיינו שקדם למזבת קודם שהגיע ד"א של חבריו. וע"ע

15. תירושי הריטב"א מסכת יומא דף כג עמוד א

על מעלות האולם. פרש"י ז"ל שהן אולמות שהיו בעזרת נשים שעשו שם מלכי בית חשמונאי, כלומר דאילו באולם עצמו במעלות שבינו לבין המזבח, לא משמע שיהא עומד שם [נ"א: בעונה הזאת] להכריז לישראל דבריו.

16. רש"ש מסכת יומא דף כג עמוד א

שם עמד ר' צדוק על מעלות האולם בהר הבית. כ"ה בתוספתא שם וכ"ה גירסת רש"י דלולי כן ה"ל לפרש דר"ל על מעלות שהיו בין האולם ולמזבח דלעיל (טז) כי ר"צ כהן היה כדהביאו התוס' לקמן (עט) והיה רשאי ליכנס לשם

17. הערות-רב אלישיב

איבעי להו שפיכות דמים הוא דזל וכו'. וצ"ב טובא מאי נפק"מ מאי דזל ומאי כדקיימא קיימא.

והנראה בזה דהנה תנן בבכורות (ל ע"א) החשוד על השביעית אינו חשוד על המעשרות החשוד על המעשרות אינו חשוד על השביעית החשוד על זה ועל זה חשוד על הטהרות ונתבאר בגמ' דבאתריה דר"י דשביעית חמירא להו וכיון דחשוד עליה חשוד נמי אמעשרות. ולפ"ז במקום שחמירי להו טהרות יותר משפכ"ד א"כ אם יהיו חשודים על הטהרות יהיו חשודים נמי אשאר דברים נמצא דאיכא נפק"מ דאי קיימא טהרות חמירי א"כ אם נחשדו עליה יחשדו על שאר דברים משא"כ אי טהרות כדקיימא

18. ספר בניהו בן יהוידע על יומא דף כג/ב

איבעיא להו הי מנייהו חמירא. קשה מאי נפקא לן מזה מה דהוה הוה, וכהאי גוונא פריך לעיל [דף ה' ע"ב] כיצד הלבישן מה דהוה הוה ומשני למסבר קראי וכאן לא שייך תירוץ זה. ונראה לי בס"ד דאמר לעיל [ט' ע"ב] מקדש ראשון חרב בשביל עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים אבל מקדש שני חרב בשביל שנאת חנם ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים. והנה זה הלימוד תלוי בהאי בעיא דאם תאמר שפיכות דמים הוות זילא במקדש שני שהיתה כמון מקדש ראשון דכתיב ביה וגם דם נקי שפך מנשה אם כן ליכא למימר שחרב בשביל שנאת חנם אלא יש לומר דחרב בשביל שפיכות דמים וממילא ליכא ללמוד דשקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות. ואי אמרינן שפיכות דמים לא זילא במקדש שני אם כן לא נחרב אלא בשביל שנאת חנם וממילא אתה למד דחמירא שנאת חנם כנגד ג' עבירות:

19. שערים מצויינים בהלכה

שקשה עליהן טהרת כלים יותר משפיכת דמים. ע"י בתוס' במס' סנהדרין (מח. ד"ה משמשין) שהוצרכו לגזור טומאה משום דחמירי להו לאינשי טומאה מאיסורא דאורייתא, ומה"ט מצינו בגמ' פסחים (פה.) הפגול והנותר מטמאין את הידים משום חשדי ועצלי כהונה, אע"ג דבלא"ה איכא איסור בל תותיר. ובמס' פסחים (פא: ד"ה מ"ט) הבאנו בענין זה דטומאה גרע משאר איסור. וע"ע מה שכתבנו שם (פב.) ד"ה היה, וד"ה אבל נטמא). ובגמ' ברכות (כב.) מצינו דהיו זהירין יותר בטבילת קרי מאיסור יחוד, ובגמ' כתובות (ד:) מצינו דחמירי להו יותר איסור אבלות מאיסור נדה. והתוס' במס'

20. [מרומי שדה---אבל לא מצאתי בפנים]

ועוד גברים שנשתמשו בהן קדושה חמורה תשמש בהן קדושה קלה. במרומי שדה כתב לבאן דעת רבי דוסא, שכל שאי אפשר להשתמש בקדושה חמורה רשאים להשתמש בקדושה קלה, על כן כיון שאי אפשר להשתמש בבגדי הלבן ליום כיפורים אחר, רשאים להשתמש בהם לבגדי כהן הדיוט לכל השנה. אמנם רבי טבר שאין להוריד מקדושה חמורה לקדושה קלה למרות שאין יותר שימוש בבגדי הלבן לקדושה חמורה.